

ЛИТЕРАТУРА И ТЕХНОЛОГИИ: БЪДЕЩЕ И МИНАЛО

ас. д-р Ралица Люцканова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по науки за образованието и изкуствата
Катедра „Музика и мултимедийни технологии“

Резюме: Студията разглежда как литературата още от зората на митологичното мислене функционира като форма на симулиране на човешкото бъдеще и като предвестник на културни и технологични трансформации. Изследва се ролята на литературата не само като носител на съдържание, но и като специфична форма на мислене, която притежава способността да предугажда собствената си трансформация. Взаимодействието между литература и технологии се разглежда в исторически и антропологичен контекст – от аз-изказа на Одисей, през метаморфните гори на митологията и постмодерната проза, до дигиталните симулации. Статията защитава тезата, че литературата е първичният „алгоритъм“ на въображението, който създава парадигми за технократското мислене, симулация и репрезентация на реалност. Технологиите, макар и въздействащи, остават симулакруми, копиращи и повтарящи механизмите, които литературата отдавна е узаконила.

Ключови думи: литература и технологии, симулакрум и симулация, алгоритъм на мисленето, технологични кризи, метаморфоза

LITERATURE AND TECHNOLOGIES: PAST AND PRESENT

Dr. Ralitsa Lyutskanova, Asst. Prof.

Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’

Faculty of Educational Sciences and the Arts

Department of Music and Multimedia Technologies

Abstract: The article explores how literature, from the early stages of mythological thinking, has functioned as a simulation of the human future and a precursor to cultural and technological transformations. The author examines literature not merely as a vehicle of content but as a distinct form of thinking, endowed with the capacity to foresee and shape its own metamorphoses. The interaction between literature and technology is analyzed through historical and anthropological lenses – from Odysseus' self-narrative, through the metamorphic forests of mythology and postmodern prose, to digital simulations. The article argues that literature represents the primary “algorithm” of imagination, generating paradigms for technological thought, simulation, and representation of reality. Despite their material influence, technologies remain simulacra—replicating and echoing mechanisms long mastered by literature.

Keywords: literature and technology, simulation, literary metamorphosis, intertextuality, cultural evolution, algorithm of thinking, technological crises

*...не знам дали музиката съумява да се отчае от музиката
и мраморът – от мрамора, но литературата е изкуство,
съумяващо да пророкува онова време, когато тя ще е онемяла,
и да се ожесточава от собствената си добродетел,
и да се влюбва в собственото си разтваряне,
и да ухажда своя край.*

Хорхе Луис Борхес, „История на вечността“

Човекът и неговите машини е лийтмотив в критичното пространство от Романтизма насам¹. Тази устойчива тема пронизва не само литературното поле, но и културното такова, обхващайки разнородни проявления на човешкото: от биологичното, през социалното, до психологическото. Но още преди появата на дигиталните технологии, които като че изпълват хоризонта на настоящето, провокирайки различни страхове и надежди у специалисти и лаици, взаимодействието на изкуството, в частност на литературата, и технологиите е предизвиквало сходни трепети. За разлика от другите изкуства обаче литературата винаги е функционирала като първата симулация на едно (не)възможно бъдеще – създавайки прототипи,

---

¹ Според Ален Ваян Романтизмът никога не е приключвал, а продължава и до днес (Ваян, А. Романтизмът – първата културна глобализация. Литературата, год. 2, кн. 3, 172–176). Теза, която може да бъде подкрепена и от тази продължителна нагласа за човека и Другия, човека и машината като безпокоително-странна среща.

произграждайки възможности, прокарвайки паралели и неочаквани връзки, въплъщавайки човешкия опит и светоглед.

Последното твърдение може да се оспори от науката, предвид че първата словесност, първият разказ на човека, *mythos*, не се схваща като литература. Напротив, за да достигнем до литературността, човечеството има да измине дълъг път на осъзнаване. Въпреки това преходът между мит и литература е почти плавен, обусловен от една дребна на вид „стъпка“ за човека, но огромен „скок“ за човечеството² – Аз-разказът на Одисей в „Одисея“ на Омир³. Литературността в тази смяна на гледната точка на разказването е всъщност промяна на перспективата – разказът вече не е разказ за сътворението на света или боговете, а за човека и неговите папила. Веднъж попадайки в коловоза на човешкото, разказът превръща човека в „разказващо животно“⁴, което ще бъде безкрайни литературни нишки, опасващи цялото му съществуване, опит, фантазии и бъдеще.

Именно тази способност на литературата да експериментира, сама да се обновява и пресътворява, винаги предричайки своя край, както изкусно го формулира Борхес, е нейната несекваща, регенерираща мощ да бъде – многолика и убеглива, разтеглива и необхватна. Независимо от кризите, пред които човечеството я изправя, тя винаги успява да излъже пророчеството за своя край и създавайки мултиплициращи се версии на реалността, тя поставя технологиите в позицията на симулакруми – от вестника до виртуалната реалност човешките изобретения се опитват да въплътят „светове“, но могат само да повтарят литературните механизми.

От аз-разказването на Одисей до романа „Живи“ на китайския писател Ю Хуа стои онова вечно желание на човека да поеме нишките на живота от ръцете на Мойрите, за да излъже съдбата си, както го прави Шехерезада в продължение на хиляда и една нощи, отлагайки смъртта си със сладкодумие. Затова и литературата е възхитително многообразна в експеримента – на перспективата, на формата, на сюжета, на героите, на времевата линия... списъкът е дълъг.

---

² Играта с прословутата реплика на Нийл Армстронг цели да покаже фундаменталната роля на тази наглед неособено отличима смяна на гледната точка в епоса. Защото досущ като първия астронавт, стъпил на Луната, така и човекът попада в *terra incognita* – едно ново и непознато „място“, което тепърва ще култивира.

³ За културното в образа на Одисей вж. Панова, Н. „Има ли шанс за Полифем?“ – В: Семинарът за чудовището. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2021, 23–52.

⁴ Метафората на „разказващото животно“ принадлежи на Джонатан Готшал, който твърди в едноименната си книга, че историите са това, което ни прави хора.

Амбиция на следващите редове е да разгледа някои от аспектите, чрез които литературата „захранва“ технологичното в опитите му за репрезентация на света.

ЛИТЕРАТУРАТА: „АЛГОРИТЪМ“ НА ВЪОБРАЖЕНИЕТО

Писането вероятно е най-великото човешко изобретение, обединяващо жителите на различни епохи. Книгите прекосяват границите на времето, доказвайки, че хората могат да правят магия.

Карл Сейгън

Антропологията отдавна е усетила неразривната връзка между човешкото и механичните изобретения, които нашият вид създава. Още от усвояването на огъня, който може да възприемем като първата „технология“, се поражда онова съзнание за драматично обговорено напрежение между Аз и света, което литературата приютява в някои от най-въздействащите прометеевски текстове. Науката за човека продължава да събира всички артефакти на технологичния човешки напредък, за да ги вплете в сложната тъкан на социални и културни практики. Литературата, без да има претенцията за научност, също може да бъде четена като своеобразен палимпсест на човешкото и неговите измерения. Затова и настоящият текст ще се връща последователно към идеята за литературата като своеобразен антропологичен⁵ разказ за човека и неговите изобретения.

Това, разбира се, далеч не е линеен, последователен разказ – в литературния такъв има множество „капани“, недомлъвки, обръкващи повторения и кръгови връщания, които заплитат сюжетната нишка на човешкото в един въздействащ лабиринтообразен ход. В „Шест разходки в гората на фантазията“ Умберто Еко повежда по маниера на Данте своя кръстопътен читател, за да създаде една метафора за литературното поле, която психоаналитиците така обичат – гората⁶. Тя се проявява като пространството, съсредоточило дивото, непознатото и безредното, в чиито дебри са скрити неочаквани предизвикателства. Още от древността гората е граничен маркер – тя разделя подреденото от дивото, познатото от непознатото, предсказуемостта от непредсказуемостта. Ако се зачетем в Овидиевите „Метаморфози“, ще забележим, че голяма част

⁵ Тук имам предвид както дискурса на дисциплината антропология, така и хуманистичното разбиране за човека като център на света.

⁶ Имам предвид фройдисткия асоциативен тест „Разходка в гората“.

от човешките трансформации, от смяната на морфос, се случва именно там – в гората. Прескачайки векове през времето, четем сходни внушения за трансформационния потенциал на гората в експерименталните романи на Анджеа Картър (като „Вълшебният магазин за изграчки“). Ако съществуваше алгоритъм на въображението, то един от активните кодове в него щеше да е именно гората.

Без да има претенцията да дава нови дефиниции за това какво е литература, този текст се опитва да каже *какво тя не е*. Защото литературата е форма на мислене, а не носител на съдържание. Следователно тя непрестанно ще бъде в една активна роля на взаимодействие и случване, а не просто хранилище на съдържание – винаги образец, никога копие. Въпреки това тя, като всяко човешко „правене“, се „препраща“ спрямо сложните процеси, които съпътстват социалните и културните еволюции на човека. По подобие на богинята майка Туамат⁷, която непрестанно променя формата си, за да надвие своя син, оспорващ всемирното ѝ господство, литературата е способна на всевечна промяна и безкрайна метаморфоза. Тя, точно като своя герой с хиляди лица⁸, има безброй ликове, безброй тела, безброй „места“.

Лабиринтът по подобие на гората е едно от кодовете места на литературата – из неговите потайности бродят минотаврите на чудовищната ни фантазия. Той, както и феминисткият таван⁹ се превръщат в символи на забраненото, другостта, потайното и табуто. Тази естетика на лабиринта е изведена до крайност от готическата литература, която в архитектурата на своите текстове пресъздава напреженията, дебнещи от всеки ъгъл. Подземиата на замъците, оплетените коридори на тъмните имения, обраслите с бръшлян гробища са само малка част от готическия реквизит на ужасяващо-страшното. Истинският готически лабиринт се проектира в лутането на героите из собствените им съзнания¹⁰.

---

⁷ А защо не и майката на Ахил, Тетида, която също използва флуидността на формата си, за да избегне съюза с Пелей и разгръщането на съдбата си като майка.

⁸ Препратката към Кембълвия труд „Героят с хиляди лица“ неслучайно идва след образа на Туамат. Древната богиня трябва да бъде пожертвана, за да се възцари върховенството на единия (патриархален) бог Мардук. Литературата, макар и в граматиката на женския род, не е само аналогична на Туамат, но и на културния герой, и на робота – тя просто е.

⁹ Препратката е към добре известната книга на Сандра Гилбърт и Сюзан Губър „The Madwoman in the Attic“ („Лудата жена на тавана“).

¹⁰ Теза, която Огнян Ковачев извежда в своя прочит на романа „Кейлъб Уилямс“: Ковачев, О. Готическият роман. Генеалогия, жанр, естетика. София: Еднороз, 2004, 108.

Ако лабиринтът е еманация на потиснати страхове и обиталище на чудовища, ако за да преминеш през опасностите му, е нужно да имаш нишката на Ариадна – да си умел в четенето на подказки и намирането на преки пътища – не е ли това сценарият на повечето видео игри? Не ни ли въвежда виртуалната реалност по същия начин в света „долу“ или света „отвъд“, за да проектира пред нас множество избори, чрез които да докажем качествата си? Не ни ли примамват по същия начин устройствата – да сведем поглед надолу към екрана и да проникнем в света от другата страна¹¹? И Одисей, и Орфей, и Тезей, и момъкът от приказките, и Данте трябва да слязат в долния, сенчест свят, за да придобият (по)знанието, което винаги има своята цена.

Кои са другите кодове, чрез които програмният език на литературата „облича“ мисълта? Поливалентността, играта с епиграфа, интертекстуалното поле, парадоксът и пастишът – способността на текста да се вписва, преписва и дописва. Ако тази способност не беше присъща на литературата, тя нямаше да може да изумява и поддържа безкрайно интереса на читателя, досущ като телевизионния зрител, който „се хваща“ на кукичката¹² на последния епизод на сериала и чака с настървение следващия.

МЕДИУМИ

Киното, радиото, телевизията, списанията – това са училища за невнимание. Хората виждат, без да гледат и чуват, без да слушат.

Робер Бресон

Парадоксът на Camera obscura отново ни отвежда към огледалната метафора¹³ – да погледнеш през огледалото е първият медиум между теб и обективната реалност. Но още преди артистите да въоръжат¹⁴

¹¹ Луис Карол предугажда напреженията във виртуалната реалност с огледалните приключения на своята героиня, макар и неговата визия твърде смътно да предсеща съвременните възможни (виртуални) светове.

¹² Терминът е cliffhanger и е добре познат на литературата – от приказките на Шехерезада и поредиците във вестниците. Телевизията, в частност сериалите, използват тази литературна техника, за да приковат вниманието на своите зрители.

¹³ За огледалото е писано много, но ще отбележа две изследвания, които през историчното и културното проследяват отражението на огледалото в европейската традиция: Протохристова, К. (1996). Пред огледалото в загадката. Шумен: Глаукс. и Мелхиор-Боне, С. (2005). История на огледалото. София: Агата-А.

¹⁴ За кинематографичните техники на романа съм задължена на Огнян Ковачев,

окото си с камерата, романистът вече е понесъл своето огледало по пътя на фикцията¹⁵. Кое е общото между фотографията, киното и виртуалната реалност – те искат да ни придърпат в световите си, така че да попаднем в илюзията на това, че сме част от тази реалност. Ала това е всъщност литературната следа – слушайки или четейки историята, ние попадаме в нейния свят.

Магията на литературата е, че тя съумява да ни накара да забравим медиума (тялото), докато камерата или екранът винаги се нуждаят от фокусиране на погледа, „заставяне“ на очите да гледат в определена посока. За разлика от киното литературата не се нуждае от притъпяване на останалите ни сетива, напротив, тя разчита на тяхното гразнене чрез способността ни да създаваме сетивни илюзии. Не е ли Марсел Пруст майстор в това да гони изгубеното време във вкуса на бисквитката с чая? Колкото и триизмерни образи да създава киното, то не може да проникне в многоизмерността на словото.

Виртуалната реалност също се опитва да мултиплицира образи пред нас, но отново се хваща в капана на пределната репрезентация. Готовият образ оставя малко на въображението, особено когато е представен в определен, насочващ интерпретациите контекст – както работи добавената реалност, – а това оставя малко пространство за работа на въображението. В един непрестанен апокалиптичен сценарий новите технологии като че отнемат монопола над въображението от литературното поле.

Ала това са псевдокризи, тъй като въображението, казахме, следва определени алгоритми, а технологиите – колкото и иновативни да изглеждат, често се оказват просто нови носители на стари литературни трикове. Преминването към други медиуми – киното, визуалните и дигиталните изкуства – не е загуба, а трансформация. Тези пренасяния могат да се разглеждат не като „предателства“ на словото, а като негови нови преводи – херменевтични движения, в които формата се изменя, но първообразът се запазва.

Въпросът за литературата в ерата на социалните медии вече е бил

С въоръжено око: техники на гледане и оптики на разказване през XVIII и XIX век, Наука, техника, модернизация (Интердисциплинарна научна конференция на Българското общество за проучване на XVIII век), 2007.

¹⁵ Известно е, че Стендал говори за романа като огледало, което романистът е „понесъл“ в своя опит да пресъздаде реалността. Темата за мимесиса е обширна и моето четене е информирано от Спасова, К. (2021). Модерният мимесис. София: УИ „Св. Климент Охридски“.

засяган в други текстове на настоящия автор¹⁶. Рупи Каур следва една „телеграфна“ поетика, чиято родословна линия можем да проследим назад до Емили Дикинсън. Специфичният стил на поетесата, където пунктуация и синтаксис приличат на ритъма на телеграфа, задава темното на една парадоксална „загъханост“ и забързаност, която свързваме с културата на скролването – начина, по който социалните медии опосредстват общението ни с Инстаграм поезията.

Връщайки се към огледалото, можем да кажем, че днес технологичните кризи се свързват с опита на Нарцис, зърнал своя лик в огледалната повърхност на водата. Това е измамен, убеглив лик, размътен и неясен, но той има притегателната сила да вълпещава желанието ни по красотата. Вхласнати в подобни изображения, ние егоистично загърбваме другите удоволствия, вплетени в мрежата на една измамна визия. Удоволствието тук и сега, което дигиталното вменява, ни кара да се откажем от едно по-бавно, по-търпеливо удоволствие, което обаче е по-дълготрайно. Дали ще последваме съдбата на Нарцис, или ще култивираме едно отложено удоволствие, зависи от нас – читателите.

В своето изследване върху ролята на медиите за конструирането на определени внушения за пола Кейти Майлстоун и Анеки Майър разглеждат медийния текст в една парадигма със символа. В семиотичния им прочит синестезията между образ и текст е своеобразния „нов“ език, който създава разнородни наративи – феномен, обвързан с възхода на популярната и масова култура. В тяхната интерпретация се говори за новите медиуми – интернет, подкасти, видео съдържание, социални и дигитални формати – които съчетават две специфики, те са както информационни, така и комуникационно обусловени технологии. Това, което изследователките пропускат да отбележат, е, че възходът на тези технологии не е ситуиран в средата на 90-те години на XX в., а много по-рано, когато печатарската преса на Гутенберг прави възможно говоренето за масово съдържание.

За да стигнем до там обаче, трябва да преминем през идеята за рамката, която, както е известно на всички изкушени от западноевропейска литература читатели, ни я дава още Бокачо. Оттам насетне играта с читателя ще преминава през различни модуси – вестникарското заглавие *a la* Дефо, през разказващия своето рождение Тристрам Шенди, до пътника Читател на Итало Калвино, та до днес.

---

¹⁶ Люцканова, Р. (2009). „Мляко и мед“ на Рупи Каур – за свръхкраткостта и социалните платформи – В: *LiterNet* № 1 (230), <https://litternet.bg/publish33/ralica-liuckanova/rupi-kaur.htm>

Тя винаги ще предизвиква информационните и комуникационните технологии в една игра на вечно надбягване, където парадоксът на Зенон ще определя изхода всеки път.

MODERN(ИЗМИ)

*Само чрез изкуството можем да се издигнем над себе си
и да видим през очите на другия.*

Марсел Пруст

В модния свят съществува максимата, че „новото е добре забравено старо“. В спираловидния ход на развитие културата и литературата на човека преминават през различни цикли на припомняне. За това се намекна и по-горе, когато бе коментирана фигурата на лабиринта като литературен код през позоваването на Борхес и Еко. В прочита на Лидия Денкова върху Платон¹⁷ също се прокрадва сходна идея – литературата функционира в непрестанно рециклиране на големите сюжети, на онези общочовешки и всевалидни идеи, които обсебват еднакво силно философи, антрополози, литератори.

Във вещо заиграване с античната техника *deus ex machina*, която променя облика на театъра и фикцията в едно несекващо двуборство между машина и литература, книгата на Миглена Николчина „Бог с машина. Изваждане на човека“ припомня колко вещи са писателите модернисти в своя експеримент с времето чрез романовите техники. Потокът на съзнанието предусеща възможностите на хипертекста. Технологиите се захранват от литературата, защото иначе биха били немислими. Матрицата на тяхното сработване трябва вече да съществува в света на човека и това много често се случва чрез интуицията на литературата.

Кризите на модернизма, постмодернизма и настоящата постпостмодерна епоха са възможни, защото те са преход към нови перспективи, към осветляване на нови сенчести ъгли от лабиринта на фикцията. Една такава перспектива е тялото и неговата еволюция в света на дигиталните технологии. Трансформацията на интелекта от естествен в изкуствен е обусловена от идеите за човека киборг. Машина и човек са неразривно свързани в манифеста на Дона Харауей. Прикосновеността на тялото ни позволява да го мислим като отворен конструкт, неограничаван от отживели биологични разделения – като пола например.

---

¹⁷ Денкова, Л. (2022). Философските тайни на Хари Потър. София.

Идеите за постчовешкото, които търсенето на биологично индивидуално безсмъртие подхранва и чиито параметри научната фантастика дообогатява постоянно, биха били немислими без една грастична метаморфоза, белязала със своята знаковост модерната епоха – „Метаморфозата“ на Франц Кафка. Драматичната промяна на тялото на Грегор Самса не само отразява отчуждението и духовните кризи, сполетели човека на епохата, но и предрича едно ново битие за човека – неговото виртуално тяло, което, веднъж преминало в огледалния технологичен свят, ще променя безкрайно своите пропорции по подобие на Алиса.

Ще расте чудовищно и ще се смалява светкавично, неминуемо чертаейки своя дигитален отпечатък с всяка наша активност онлайн. В необятната вселена на дигиталното много от нас ще се окажат в ролята на Грегор – затворени в един капан на не-нашето тяло, безпомощно размахвайки крайници в една безплътна реалност, предизвиквайки отвлъчването на другите безплътни човеци, които в следващата симулация могат да се окажат в сходна роля.

Текстовете на Кафка не са единствените, които отчитат амплитудите на човешките кризи, редица антиутопични и дистопични текстове отново и отново произграват бъдещите (не)възможности на човека. Критичните литературни текстове също измерват разломите, които технологичните революции причиняват в онтологичния *axis mundi*.

Онова, което прави възможно иновацията в нашето съвремие и прехласването по нейната неповторимост, е нещо, което Амелия Личева отчита в прегледа си на постпостмодерната ситуация, невъзможността за съхранение на паметта, или с други думи – безпаметността на съвременното, което като че ли живее в едно вечно настояще, в което всичко е ново и модерно.

Главоломната скорост, с която прескачаме от версия 2.0 във версия 6.0, определя и разпадането на устойчивостта на старото. Или както казва Алиса: „Няма полза да се връщам към вчера, защото тогава бях друг човек.“

Небивалата земя

Гледайте нагоре към звездите, а не долу в краката си. Опитвайте се да осмисляте това, което виждате, и се чудете защо съществува Вселената. Бъдете любопитни.

Стивън Хокинг

Когато „Войната на световите“ на Хърбърт Уелс се излъчва за първи път по радиото като пиеса, настъпва невиждана паника сред англоезичното население. Тези, които слушат предаването, са убедени, че ги е сполетяла истинска марсианска атака и те са в опасност. Паниката им може да бъде обяснена с напрегнатата политическа ситуация и царуващите страхове от Другия.

Научната фантастика от Чапек насам се разглежда като картография на човешките иновации. Тя както развива въздействието на потулените ни страхове и табуто, които готическата литература култивира, така и калкулира възможните технологични бъднини на човека изобретател¹⁸.

Книгата „Научна фантастика преди 1900 г.“¹⁹ се фокусира върху ключови произведения, които бележат важни фази в еволюцията на научната фантастика като „Франкенщайн“ (1818) на Мери Шели, който можем да четем като първия роман за киборг, „Двадесет хиляди левги под морето“ (1870) на Жул Верн, «Le Vingtième siècle» (1883) на Алберт Робига, „Бъдещата Ева“ (1886) на Вилие дьо Лил-Адам, „Янки от Конектикут в двора на крал Артур“ (1889) на Марк Твен и „Машина на времето“ (1895) и „Войната на световите“ (1898) на Х. Дж. Уелс. Целта на книгата е да осигури своеобразна пътеводна карта и да стимулира читателите да потърсят първоизточниците на научната фантастика. Селекцията на авторите не е изчерпателна, а подбира онези фундаментални и значещи текстове, които да провокират изследователското четене у читателите, така че те сами да се запознаят с първичните текстове и да изследват вторични източници. Научната фантастика е разгледана като феномен, принадлежащ на интернационалната литература от самия си генезис, надхвърлящ политическите граници.

Особено любопитен е начинът, по който са представени различните по националност канонични и неканонични корпуси и техният принос в развитието и тематичния запас на научната фантастика. Например английските текстове и в частност романът на Мери Шели са анализирани през различните техники за постигане на полифоничност и съизмерване на гледните точки. Така огласеният разказ на Чудовището обогатява наративната перспектива на романовото въобще, позволявайки на онова, което не е човешко, да заяви, да огласи със собствения си глас присъствието си в света.

---

¹⁸ Човекът изобретател е много подобен на homo ludens – в играта той сътворява възможното.

¹⁹ Alkon, P. K. (2013). Science fiction before 1900: Imagination discovers technology. Routledge.

Френската литература е представена в рубриката „Технофилия“ като Верн, Вилие дьо Лил-Адам и Робида са интерпретирани през призмата на очарованието от технологиите. В този прочит Франция е четена като поемаща водеща роля в разказите, чието действие се развива в бъдещето. Още преди два века научната фантастика предсказва появата на новия човек, да, с всички ограничения на дискурса, наложени от епохата, но все пак визия, намерила някои от своите проекции в образите в социалните медии.

Американската литература пък е разгледана в раздела „Технофобия“, представена от „Янки от Кънектикът в двора на крал Артур“ на Марк Твен. Романът на известния у нас повече като детски автор Твен, който се отличава с майсторско и сатирично перо, изразява съмнения относно влиянието на технологиите върху човешката история. С един много критичен маниер американският писател подлага на съмнение възхваляването на модерното като изконно добро и полезно.

Срещата с новите технологии често се случва именно в „небивалата земя“ на научната фантастика – тя е теренът, на който могат да се проиграт всички възможни ходове на човешкото в многостранното му взаимодействие с технологичното. Възможните перспективи и възможните решения са именно такива, защото са артикулирани от научнофантастичния дискурс. Неговата роля е да „случи“ фантазията в една контролирана вселена, която човек може да удържи (посредством книжното тяло).

Едва когато фантастичните романови светове добият своята словесна плът, тогава и човекът започва да твори други форми, които да „облекат“ тези фантазии. Щяхме ли да летим до Луната, ако това вече не беше се осъществило в различни фикционални текстове? Щяхме ли да направим възможно клонирането, ако тази идея не се беше вече родила в съзнанието на писателите?

Днес романи като „MaddAddam“ и „Разказът на прислужницата“ на Маргарет Атууд като че повече създават светове предупреждения²⁰, които рефлектират пагубните човешки практики на настоящето, отколкото да рисуват една картина на бъдещия технократски напредък. Въпреки това силата на писателите фантасти да творят паралелни вселени на бъдното продължава да съпътства сложната връзка между човека и неговите машини. В един амбициозен критико-

---

²⁰ За прочита на научнофантастичните романи на Маргарет Атууд виж повече в изследването на Парушев, Ч. (2021). Срещу човешкото. Антиутопичният жанр в литературата на XX век. София: Версус.

фантастичен проект може би един ден ще видим историята на човешката литература в паралел с технологичната му (ре)волюция.

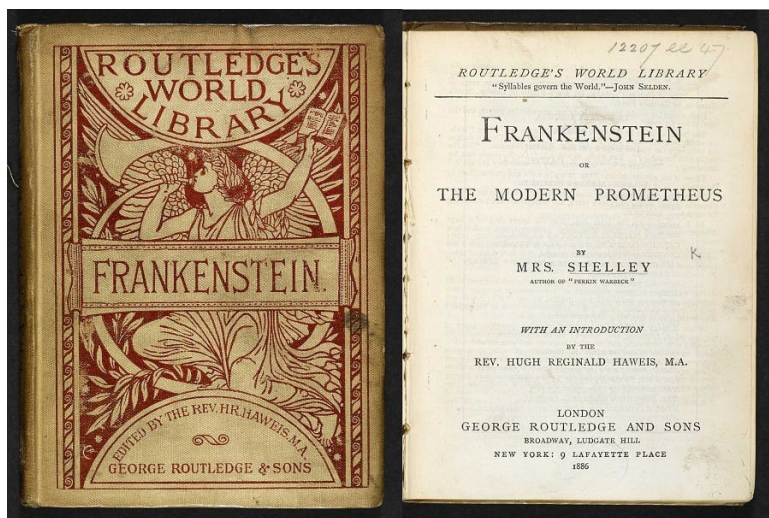
ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1: Хронологична „пътека“ на някои от свързаните с тезата на статията концептуални промени в мисленето и практиките на човека

XVI в.: Линейният и последователен характер на печатната култура, предизвикан от появата на печатарската преса, допринася за развитието на логическо мислене и организация на знанието в нов формат.

1596 – 1650: Рене Декарт, математик и философ, постулира известния принцип “*Cogito, ergo sum*” („Мисля, следователно съществувам“), като така обръща фокуса на съществуването към разума и мисълта, разглеждайки тялото като обикновен обект (“*res extensa*”), отделен от ума (“*res cognitas*”). Тяло и разум вече никога няма да бъдат едно, отваряйки пространство за една от най-големите кризи на човешкия мирозглед.

1818: Публикуван е романът „Франкенщайн“ на Мери Шели. Той дава отправна точка на научната фантастика, изследвайки теми като употребата и злоупотребата с научни постижения; границите на човешкото и не-човешкото; родилната травма и други²¹.

Снимка 1

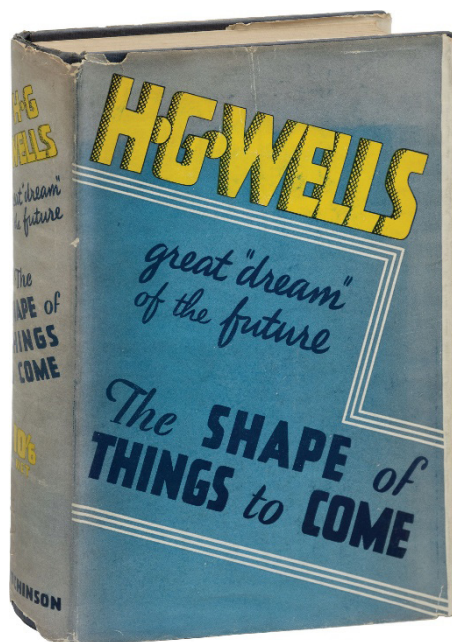
Източник: <https://images.app.goo.gl/JkXCYP6Etk4uNoPh9>

²¹ В „Женска готика“ Елън Моърс задава прочита на „Франкенщайн“ като женска готика: Moers, E. (1976). *Literary women*. Doubleday.

Около 1903: Към края на писателската си кариерата Жул Верн в интервю разграничава метода си на писане от този на Хърбърт Уелс, като набляга на научната обосновка на собствените си истории. Това противоречие прокарва разделителна линия в самия научнофантастичен жанр. От една страна, е научно възможното, предположаемото, а от друга – въобразеното, вероятното и невероятното (добър пример за това биха били романите за Дюн на Франк Хърбърт).

1933: Х. Дж. Уелс пише предговор към новото издание на ранните си научни романи, размишлявайки върху творчеството си и определяйки „Франкеницайн“ като творчески проект, подобен на своя собствен. Той изтъква стремежа си към експлицитност, която привидно се изтласква от научния дискурс, разграничавайки подхода си от този на Жул Верн, който настоява за научна точност.

Снимка 2

Източник: <https://images.app.goo.gl/zGjXLFF711ehgn349>

1942: Робърт Хайнлайн, един от тримата „големи“ американски фантасти (заедно с Артър Кларк и Айзък Азимов) публикува разказа „Уолдо“ – история за механичен гений, чиито изобретения позволяват на човека да изпита ползите от технологиите – механични крайници,

могъщи машини. Този ранен разказ на Хайнлайн задава началото на линията на киборга във фантастиката.

1946: „Човекът в търсене на смисъл“ на Виктор Франкъл е книга, публикувана на немски език (английският превод е от 1959 г.), в която се изследва търсенето на смисъл и идентичност в условията на екстремни обстоятелства. Непосредствено след Втората световна война кризисни въпроси като *това какво е човеико* и *какво не започват* да се изследват в един философски и психологически дискурс.

Снимка 3

Източник: <https://images.app.goo.gl/5wdZEKC7Z2MkZeZX6>

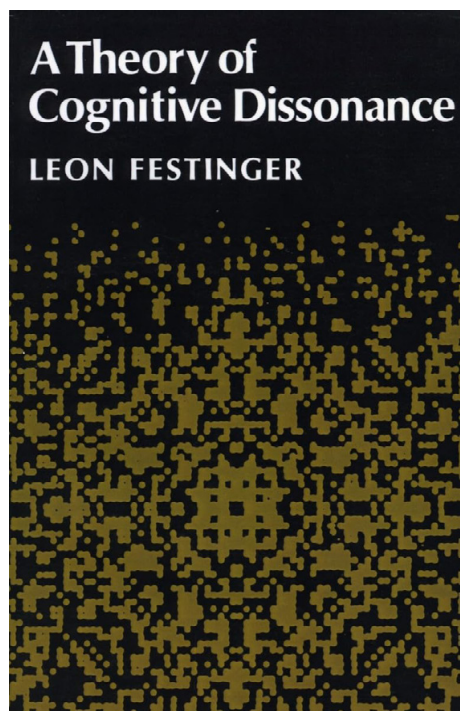
1948: Публикуван е научният труд на Норберт Винер „Кибернетика или контрол и комуникация в животното и машината“, в който се въвежда концепцията за кибернетиката. Математикът и логик Винер разглежда законите за получаване, съхранение и предаване на информация и машините, свързани с тях.

Снимка 4

Източник: <https://images.app.goo.gl/db8aU3WenPdSeFeY9>

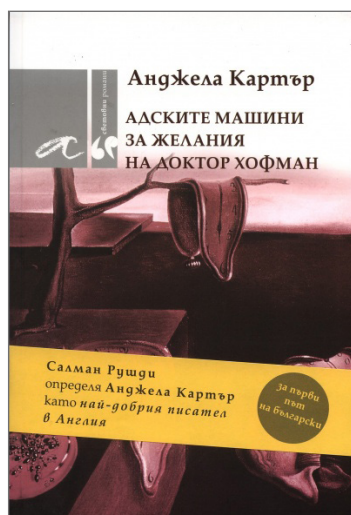
1957: Леон Фестингер редактира своята теория на когнитивния дисонанс. Според социалния психолог човек е в състояние на еквилибриум, който се стреми да поддържа. Когато се появи несъвместимост/противоречие с нашата познавателна система, това предизвиква дисонанс, който ни провокира да направим необходимите промени, за да възстановим хармонията. Интересен постулат на теорията е, че когнитивен дисонанс не може да възникне изолирано от системата на нашите нагласи и вярвания. Ценностите, обкръжаващата ни среда, всичко онова, което можем да назовем с термина-чадър култура – всичко това е част от нашата познавателна система. Теорията може да бъде приложена към начините, по които третираме не-човешки форми, които обаче са хуманоидни – роботите например.

Снимка 5

Източник: <https://images.app.goo.gl/1hjxNe1MziNi8xRW6>

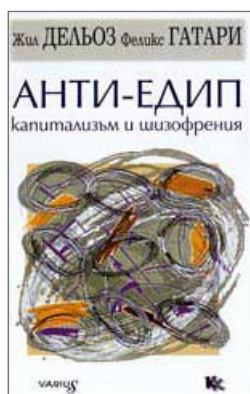
60-те и 70-те години на миналия век: Започват да излизат романите на британската писателка Анджеа Картър, чието силно влияние върху съвременните творци е осезаемо дълго след преждевременната ѝ смърт. Калейдоскопът от теми на Картър е респектиращо пъстър. В някои от ранните ѝ произведения преосмислянето на човешкото преминава през заиграване с пола и идентичността. Ситуирайки своите сюжети в едно постапокалиптично бъдеще, тя проигрва залога на канона по нови и неочаквани начини, които интуитивно предсказват някои основи на бунта.

Снимка 6

Източник: <https://images.app.goo.gl/SsRzvqWH7h55oyf2A>

1972: Жил Делюз и Феликс Гатари публикуват „Анти-Едип: Капитализъм и шизофрения“, където въвеждат идеята за „тяло без органи“. В концепцията на авторите това тяло е *извън*-биологичен конструкт, то е тяло без образ, флуидна стихия, която се противопоставя на реда. Обществото като машина неутрализира желаещото тяло без органи, което не е равно на нашето соматично тяло, а е по-скоро надредно на него. През 80-те години идеята за желаещите машини и за тялото без органи ще се реактуализира от киберпънк културата.

Снимка 7

Източник: <https://images.app.goo.gl/twbHsqhKfSoVNtWi7>

1983: Публикуван е разказът на Брус Бетке „Киберпънк“ в сп. „Amazing Stories“, където е използван терминът и откъдето тръгва неговата популярност. Този нов поджанр в научната фантастика представя един свят на невероятно напреднали компютърни и информационни технологии, но свят, който е белязан от социален (и нравствен) упадък. Атмосферата на тези произведения е мрачна и потискаща, представяща борбата на маргинализирани фигури с механичното обезличаване на бъдещето.

Снимка 8

Източник: <https://images.app.goo.gl/tM6huiQmcQeimT547>

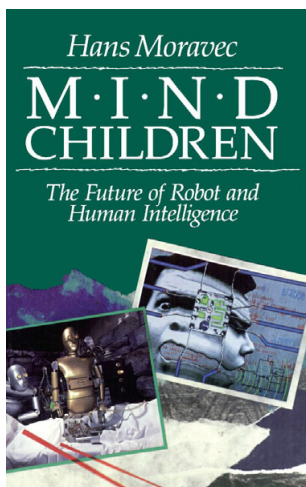
1984: На бял свят излиза романът на Уилям Гибсън „Невромантик“, който популяризира термина „киберпространство“ и дава тласък на киберпънк движението. Повествованието въвежда концепцията за киберпространството като „консенсусна халюцинация“. По-късно Гибсън обяснява, че е измислил думата „киберпространство“, преди да има пълна представа за обхвата на термина.

Снимка 9

Източник: <https://images.app.goo.gl/tUS67DHduarFA92m7>

1988: Публикувана е книгата на Ханс Моравец „Деца на ума“, в която се разглежда бъдещето на роботите и човешкия интелект. В тази книга специалистът по роботика нарича изобретенията на човечеството „деца на ума“ и предрича, че в близкото бъдеще те ще се превърнат в същества с комплексна интелигентност като човешката. В пролога на книгата се говори за бъдещето на човека като „постбиологично“ и дори „свръхестествено“. Моравец провижда роботите като наследниците на човека.

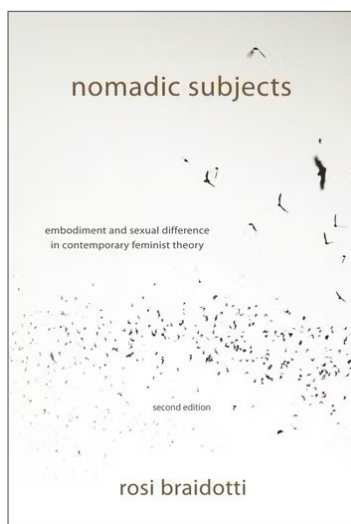
Снимка 10

Източник: <https://images.app.goo.gl/jFWf8ndVJ5mKkd5M7>

1991: Уилям Гибсън обяснява въвеждането на термина „киберпространство“ в послеслов. Брус Стърлинг и Лари Маккафри редактират „Storming the Reality Studio“ – ключова антология, функционираща като манифест за киберпънка. Дона Харауей публикува „Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective“ и „The Biopolitics of Postmodern Bodies: Determinations of Self in Immune System Discourse“. Изследванията на Харауей са емблематични за разглеждането на визиите за машината и киборга. Както отбелязва Амелия Личева²², текстовете на Харауей функционират в трансхуманистичната концептуална рамка и се припознават добре от феминистичния проект, тъй като оспорват определеността на тялото.

1994: Роси Брайдоти публикува „Номадски теми: Въплъщение и сексуална разлика в съвременната феминистка теория“, надграждайки върху идеята на Дона Харауей за киборга и използвайки термина „фигурация“. Основно настояване на авторката е, че субективизирането на жената преминава през т.нар. изходни точки на картата (от гледна точка на репрезентацията киборгът е една такава точка на бягство) от фалоцентричния дискурс.

Снимка 11

Източник: <https://images.app.goo.gl/8rDn5A3EGgDvnL4Q7>

²² Личева, А. (2021). „Постчовешкото“. Теория на литературата. Новият век. София: Колибри, 22–33.

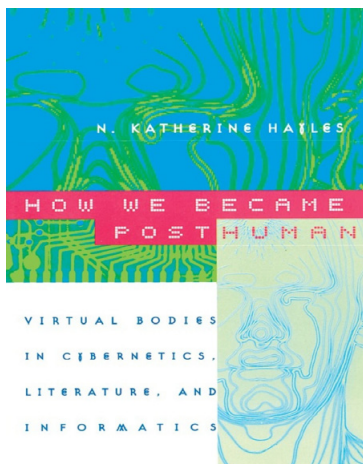
1995: Никълъс Негропонте публикува “Being Digital”. Популярният визионер и TED оратор използва метафората за атомите и битовете, за да разграничи миналото и бъдещето на човека.

Снимка 12

Източник: <https://images.app.goo.gl/NGZ3Ce6qdkCwYuka9>

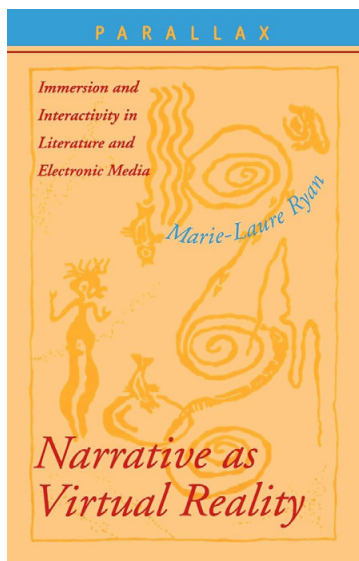
1999: Камрин Хейлс изследва постхуманизма в “How we became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics”. Това многообхватно изследване се фокусира върху съдбата на о-плът-няването в една епоха на информационни технологии. Освен задълбочено проследяване на различни подстъпи към прехода от човешко към постчовешко, в книгата на Хейлс се прокрадва идеята, че произведения като “Star Trek” функционират като „подготвителни“ сценарии за бъдещите срещи от третия вид на човека, както и за бъдещето на сблъсъка ни с Другия.

Снимка 13

Източник: <https://images.app.goo.gl/hxUbGTCPL5hVePDE7>

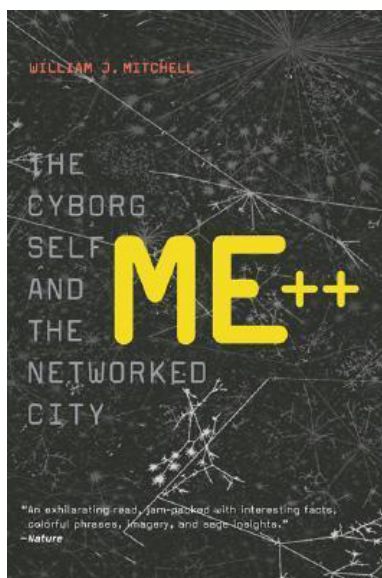
2001: Мари-Лор Райън публикува "Narrative as Virtual Reality. Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media". Чрез поетики на потапянето, интерактивността и виртуалното изследователката извежда текста като игра и текста като свят, представяйки обвързаността на текста с новите медиуми.

Снимка 14

Източник: <https://images.app.goo.gl/jQ41qzHqsGyrxqgy8>

2003: Това е годината, в която излиза третата книга от своеобразната поредица на Уилям Мичъл „ME ++. The Cyborg Self and the Networked City“, в която изследователят представя технологичната революция от Маркони до новото хилядолетие, като използва аналогия с прочутия сатиричен роман на Суифт „Пътешествията на Гъливер“ и по-специално играта с пропорциите²³ в портретирането на различните същества, които капитанът среща в морските си приключения. Мичъл разглежда загубата на обема в механичното тяло на телефона като преминаване от размера на Бробдингнаг до този на Лилипутия.

Снимка 15

Източник: <https://images.app.goo.gl/xU4Ark4iARBnJZov8>

2004: Публикувана е „Gothic Motifs in the Fiction of William Gibson“ на Татяни Раматцику. Тази книга разглежда връзката на киберпънка с естетиката на ужаса, като подчертава взаимоотношението между кибертелата и зомбитата – продукти на една масова култура на постиндустриализацията.

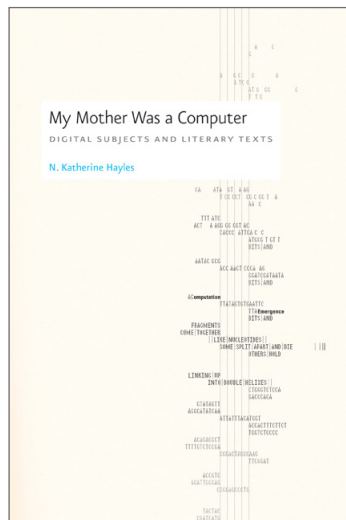
²³ Игра, която Суифт „дължи“ на начина, по който Рабле подхожда към своите романови герои.

Снимка 16

Източник: <https://images.app.goo.gl/YwqY1TEDXRbX8HDX6>

2005: Камрин Хейлс издава “My Mother Was a Computer” – критичен текст, който разглежда фундаменталната промяна, която кодирането и навлизането на дигиталното във всекидневието ни оказват върху езика и когнитивните ни възможности.

Снимка 17

Източник: <https://images.app.goo.gl/EgdimKf4Mf595Jb7>

2006: Боруп, Браун и други спорят за ролята на научната фантастика в социалното конструиране на науката.

2011: С. Габриел и А. Ф. Йънг публикуват изследването “Becoming a vampire without being bitten”, в което извеждат хипотезата за колективната наративна асимиляция. Те провеждат експеримент, в който една група от участници чете „Хари Потър“, а друга – романиите от поредицата „Здрач“. Изследователите отчитат, че колективно хората от двете групи се възприемат психологически като магьосници и вампири съответно. Наблюденията им се фокусират върху важността на това да принадлежиш и колко ключова роля изграят наративите за това.

Приложение 2: Таблица, която се опитва да обвърже механичните изобретения с отражението им в литературното поле и критическия дискурс²⁴

Година	Изобретение	Литературно произведение	Критически текст	Контекст/Бележки
1440	Печатна преса (Гутенберг)	Данте: „Божествена комедия“ (печатната версия като синтез между религиозен и литературен наратив)	Маршал Маклуън: “The Gutenberg Galaxy” (1962)	„Медията е съобщението“: преходът между една устна и недостъпна култура във визуална и типографска такава.
1605	Зората на вестника	Сервантес: „Дон Кихот“ (1605) – шедьовърът на Сервантес прокарва идеята за метафикция и иронията	Иан Уот: “The Rise of the Novel” (1957)	Литературна история с акцент върху английската класика, но и разглеждаща романа като несекващо пътуване в изследване на човешкия опит.
1837	Телеграф	Бодлер: „Цветята на злото“ (1857) – градската символистична поезия	Валтер Бенямин: „Париж, столицата на XIX столетие“	Градски скейн, усещането за шемет

²⁴ Таблицата има научно-приложен характер. Може да се използва със студенти както в семинарна работа, така и като ресурс за самостоятелна подготовка.

1895	Кино / Радио	Джеймс Джойс: „Одисей“ (1922) – поток на съзнанието, пречупване на времето, игра с представите, архитектурно- субективна разходка из Дъблин	Валтер Бенямин: „Произведението на изкуството в епохата на неговата техническа възпроизводимост“ (1936)	Мултиперспективност и монтажност, техники на колажа
1927	Телевизия	Т. С. Елиът: „Пустата земя“ (1922) – интертекстуалност, колаж	Езра Паунд – есета	Поезията като монтаж, пронизана от цитати
1941	Компютър	Джеймс Джойс: „Бгение над Финеган“ (1939) – езиков експеримент, съновидения, език и опит, епифания		Текстът като машинен език, постструктурализъм, разпади
1969	Интернет	Итало Калвино: „Ако пътник в зимна нощ“ (1979) – хипертекст, фрагментираност, „апокрифен“ роман	Ролан Барт: „Смъртта на автора“ (1967)	Читателят като „съавтор“, дописващ текста чрез своите асоциации, текстът като отворена структура, свързана с други текстове в интертекстуалната мозайка.
2004	Изкуствен интелект	Дейвид Мичъл : „Облакът Атлас“ (2004) – метанаратив, времеви пластове	Катрин Хейлс: “How we became posthuman” (1999)	Съзнание, информация и постчовешки нاراتиви.

ЛИТЕРАТУРА

- Alkon 2013: Alkon, P.K. Science fiction before 1900: Imagination discovers technology. Routledge.
- Barthes 1967: Barthes, R. The Death of the Author. *Aspen*, №5–6, 1967.
- Benjamin 1936: Benjamin, W. The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction. – In: *Illuminations* (H. Zohn, Trans.). New York: Schocken Books, 1936.
- Borhes 1991: Борхес, Хорхе Луис. История на вечността. С.: Панорама, 1991. [Borhes, Horhe Luis. Istoriya na vechnostta. Sofia, Panorama, 1991.]
- Braidotti 1994: Braidotti, R. Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory. New York: Columbia University Press, 1994.
- Deleuze & Guattari 1972: Deleuze, G., & Guattari, F. (1972). *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia* (R. Hurley, M. Seem, & H. R. Lane, Trans.). New York: Viking Press, 1972.
- Denkova 2022: Денкова, А. Философските тайни на Хари Потър. С., 2022. [Filosofskite tayni na Hari Potar. Sofia, 2022.]
- Eco 1994: Eco, U. *Six Walks in the Fictional Woods*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.
- Gabriel & Young 2011: Gabriel, S., & Young, A. F. Becoming a vampire without being bitten: The narrative collective-assimilation hypothesis. *Psychological Science*, 22(8), 990–994.
- Gibson 1984: Gibson, W. *Neuromancer*. New York: Ace Books, 1984.
- Gilbert & Gubar 2020: Gilbert, S. M., & Gubar, S. *The madwoman in the attic: The woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. Yale University Press, 2020.
- Gottschall 2012: Gottschall, J. *The storytelling animal: How stories make us human*. Houghton Mifflin Harcourt, 2012.
- Haraway 1991: Haraway, D. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991.
- Hayles 1999: Hayles, N. K. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: University of Chicago Press, 1999.
- Hayles 2005: Hayles, N. K. *My Mother Was a Computer: Digital Subjects and Literary Texts*. Chicago: University of Chicago Press, 2005.
- Kovachev 2004: Ковачев, О. Готическият роман. Генеалогия, жанр, естетика. С.: Еднороз, 2004. [Kovachev, O. Goticheskiyat roman. Genealogiya, zhanr, estetika. Sofia: Ednorog, 2004.]
- Kovachev 2017: Ковачев, О. Свързано око: техники на гледане и оптики на разказване през XVIII и XIX век. – В: Наука, техника, модернизация (Интердисциплинарна научна конференция на Българското общество за проучване на XVIII век). [Kovachev, O. Svaorazheno oko: tekhniki na gledane i optiki na razkazvane prez XVIII i XIX vek. – V: Nauka, tekhnika, modernizatsiya (Interdisciplinarna nauchna

- konferentsiya na Balgarskoto obshtestvo za prouchvane na XVIII vek), 2017.]
- Licheva 2021: Личева, А. Постчовешкото. – В: Теория на литературата. Новият век. С.: Колибри, 2021. [Licheva, A. Postchoveshkoto. – V: Teoriya na literaturata. Noviyat vek. Sofia: Colibri, 2021.]
- Lyutskanova 2009: Люцканова, Р. „Мляко и мед“ на Рупи Каур – за свързваемостта и социалните платформи. – *LiterNet*, № 1 (230), 2009. [Lyutskanova, R. “Mlyako i med” na Rupi Kaur – za svrakhkratkostta i sotsialnite platformi. – *LiterNet*, № 1 (230), 2009.] <https://litenet.bg/publish33/ralica-liuckanova/rupi-kaur.htm>
- McLuhan 1962: McLuhan, M. The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. Toronto: University of Toronto Press, 1962.
- Melhor-Bone 2005: Мелхиор-Боне, Сабин. История на огледалото. С.: Азата-А, 2005. [Melhor-Bone, S. Istoriya na ogledaloto. Sofia: Azata-A, 2005.]
- Milestone & Meyer 2012: Milestone, K., & Meyer, A. Gender and Popular Culture. Cambridge: Polity Press, 2012.
- Mitchell 2003: Mitchell, W. J. ME++: The Cyborg Self and the Networked City. Cambridge, MA: MIT Press, 2003.
- Moers 1976: Moers, E. Literary women. Doubleday, 1976.
- Moravec 1988: Moravec, H. Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988.
- Negroponte 1995: Negroponte, N. Being Digital. New York: Vintage Books, 1995.
- Nikolchina 2010: Николчина, Миглена. Бог с машина. Изваждане на човека. С.: Кривука и хуманизъм, 2010. [Nikolchina, M. Bog s mashina. Izvazhdane na choveka. Sofia: Kritika i humanizam, 2010.]
- Panova 2021: Панова, Невена. Има ли шанс за Полифем? – В: Семинарът за чудовището. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021, 23–52. [Panova, N. Ima li shans za Polifem? – V: Seminarat za chudovishteto. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2021, 23–52.]
- Parushev 2021: Парушев, Чавдар. Срещчовешкото. Антиутопичният жанр в литературата на XX век. С.: Версус, 2021. [Parushev, Ch. Sreshtuchoveshkoto. Antiutopichniyat zhanr v literaturata na XX vek. Sofia: Versus, 2021.]
- Protophristova 1996: Протохристова, Клео. Прег огледалото в загадката. Шумен: Глайкс, 1996. [Protophristova, K. Pred ogledaloto v zagadkata. Shumen: Glauks, 1996.]
- Ryan 2001: Ryan, M.-L. Narrative as Virtual Reality: Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001.
- Sagan 1980: Sagan, C. Cosmos. New York: Random House, 1980.
- Shelley 1818: Shelley, M. Frankenstein or The Modern Prometheus. London: Lackington, Hughes, Harding, Mavor & Jones, 1818.
- Spassova 2021: Спасова, Камелия. Модерният мимесис. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021. [Spassova, K. Moderniyat mimesis. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2021.]

- Vayan 2008: Ваян, Ален. Романтизмът – първата културна глобализация. *Литературата*, год. 2, кн. 3, 2008, 172–176. [Vayan, A. Romantizmat – parvata kulturna globalizatsiya. – *Literaturata*, 2, 3, 2008, 172–176.]
- Wiener 1948: Wiener, N. *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine*. Cambridge, MA: MIT Press, 1948.
- Wells 1898: Wells, H. G. *The War of the Worlds*. London: Heinemann, 1898.

За автора:

Ралица Люцканова, ас. д-р, завършва НГХНИ „Константин Преславски“ с профил „Литература и английски език“. Продължава образованието си в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където получава бакалавърска степен по българска филология, а впоследствие и магистърска степен във Факултета по класически и нови филологии, част от която преминава в университета в Саарбрюкен, Германия.

През 2018 г. защитава докторска дисертация на тема „Новата женска готика в творчеството на Карсън Маккълърс и Анджела Картър“ в Софийския университет. Научните ѝ интереси са съсредоточени в областта на съвременната литература, историята и популярната култура, с особен фокус върху жанра на женската готика. Автор е на редица научни публикации, включени в сборници и периодични издания. През 2019 г. публикува монографията „Жени и чудовища. Новата женска готика – Анджела Картър и Карсън Маккълърс“, която получава отличие от конкурса „Южна пролет“ за дебютна хуманитаристика.

About the Author:

Asst. Professor Ralitsa Lyutskanova, Dr. graduated from the National High School for the Humanities and the Arts “Konstantin Preslavski” with a specialization in Literature and English. She earned her bachelor's degree in Bulgarian Philology from Sofia University “St. Kliment Ohridski”, where she also completed a master's degree at the Faculty of Classical and Modern Philology. As part of her graduate studies, she spent a semester at the University of Saarbrücken, Germany.

In 2018, she defended her PhD dissertation titled “The New Female Gothic in the Works of Carson McCullers and Angela Carter” at Sofia University. Her research interests focus on contemporary literature, cultural history, and popular culture, with particular emphasis on the genre of female gothic fiction.

She is the author of numerous scholarly articles published in edited volumes and academic journals. In 2019, she published the monograph “Women and Monsters: The New Female Gothic – Angela Carter and Carson McCullers”, which was awarded a prize at the national literary competition “Southern Spring”.